

Studier over stedsnavn på ytre Malangens nordside

For «Tromsø» av
Jens Solvang

Skepholmen, holme på sørsiden av Hillesøy, egentlig en landtange som kun ved høivann er skilt fra øya. Bygdedialekten uttaler første ledd i navnet. Skjeppe, uten eieform, kan derfor neppe være avledet av skib. Det er mulig det riktige at folkemålets skipa, et verbum som betyr å losse eller laste gods og varer fra båt på land eller omvendt ligger til grunn for navnet (infinitiv i bygdemålet: skjeppe i båt, skjeppe på land). Betydningen faller således sammen med gammelnska hlada = innlade varer i skib. Analoge stedsnavn med denne betydning har man i Laberget, Lahella o. fl. Da sørenden på den flate landtange har rent og forholdsvis dypt farvann, er det ikke usannsynlig at den engang kan ha vært benyttet som lasteplass.

Skageneset, nordvestligste odde på Tussøya, stiger op til 256 meter og fortsetter til største høyde på øya 302 m. o. h. Av gl.norsk skagi — fremstikkende odde av land. Utfor neset ligger Brunbåen, hvor ifølge sagnet et brudefølge engang i fortiden har satt livet til på hjemveien fra Hillesøy kirke.

Tåfjorden, liten fjord som skjærer inn i vestsiden på Tussøya. Navnet kunde komme av folkemålets tåen = sneløs, ufrosen mark. Den lave slette i fjordbunnen som ligger åpen mot havet, holder sig visstnok lenge sneløs og ufrosen utover høsten. Står man imidlertid på Røgenesfjellet og ser rett ned på fjordens omriss, har den skuffende likhet med profilen av en tå på en menneskefot hvor Lille-Tåfjorden danner den temmelig lange negl. Dette interessante forhold kommer særdeles tydelig frem på blåkopiet i målestokken 1:50000. Man ikke de gamle landnåmsmenn har merket sig denne likhet og gitt fjorden navn derav.

Røgeneset, flat odde på Tåfjordens sørside som steil stiger op til Røgenesfjellet 270 m. o. h. Navnet Røgenes er vidt utbredt, således flere steder i Troms fylke som gårdsnavn, men nutidsformen er alle steder gått over til Røkenes. Besynderlig er da at den danske form røg har holdt sig i dialekten herute. Her ligger visst forholdene slik an at første ledd i navnet kan avledes av gl.norsk hráukr = rauk, stable, isolert fjelltopp. I en gammel beskrivelse av Finnmark heter det: «Straks en halv mil østfor Loppa ligger et langt land med en røg på, heter Silden».

I svenske dialekter er betydningen av ordet rauk: en brant klippe ved sjon, der vågorna bryta seg». Jevnfør fjellnavnet Røiken nordligst på Andøya. (Rygh: N. G. B. XVII, s. 3). De lokale forhold gjør det usannsynlig at navnet kan ha sin oppkomst og avledes av røkning med ild som tendes for at røken skal drive insekter og mygg bort fra buskapsen.

Stokkvika, vik sørom Røgenes. Navnet har formentlig samme ophavsgrunn som det gjengse navn Rækvik av vrak, tømmer og annet som har drevet inn til kysten og særlig enkelte steder betinget av vind og strømsetning samler sig. Stokkvika kalles også en av vikene i Trollvikran.

Nattmålsheia, 93 m. høi koll nordvest for Tussøygården. Nattmål, kl. 8-9 kveld, gammelt dagmerke fra tiden før urene kom i bruk.

Mannskaret, et jutulhugg til havet på yttersiden mellom Nattmålsheia og den 73 m. høie koll Varen. Noe sagn om navnets ophav som vel refererer til en tilfeldig begivenhet, er ikke kjent, derimot er sagnet om en begravet skatt i Mannskaret almindelig kjent.

Jemsheimen, liten slette ved stranden sørom Varen. Navnet henviser til at der i sin tid bodde en James Hansen Heitmann, efter engelsk uttale kalt Jems. Han er i folketradisjonen blitt noe av en sagnfigur, men likefullt en virkelighet. Jems var født i Bergen 1778 og døde som fattiglem på Vatsstrand i 1848. Denne originale person hadde en hustru med det smukke navn Anna, men hun var en xantippe, og Jems hadde ikke den vise Sokrates tålmodighet med henne. Når hustruens arrigskap gikk Jems for meget på nervene, tok han henne i båten og satte henne på et skjær utfor stranden, Rasmålsskjæret, og der fikk hun pent sitte til tordenskyene hadde utladet sig, så tok han henne på land til neste byge trakk op. Om Jems minnes enu en mengde pussige historier.

Bø, stedsnavn på øststranden på Tussøya mellom Mølnelva og Bønneset. Bø, gl.norsk bōr, flertall bōir, betyr i nutidens sprogbruk den dyrkede, helst innhegnede mark omkring en gård. I gl.norsk betegnet bōr både gård og by. Navnet bō, enkelt eller i sammensetning, hører sedvanlig til de eldste stedsnavn i en bygd. På Bøstrandén er spor efter en større gård i fortiden — men saga har glemt hvad hun visste. Et dunkelt sagn vet at der engang har bodd en Lind-slekt på Bø. Av de gamle minnetavler som hang i Hillesøy forrige kirke, nu i Tromsø museum, var to over kvinner med navnet Lind, men man har ikke visst fra hvilken gård i sognet disse kvinner var. Nu viser kirkeboken at de virkelig var fra Tussøya. Den ene av dem madame Alitha Lind, hvis lik 3. påskedag 1745 blev nedsatt i Hillesøy kirke, var hustru til Hans Olsen Normann, en av stormennene på Tussøya før Brox-attens tid. Sagnet har

således rett i sin rett med navnet Lind har bodd på Bø.

Bondalsheia 225 m. høi fjellhøide øst for Bondalsmyran på Tussøya. Disse navn kommer av Bondalen, en liten frodig dal på Tussøyas østkant, gjennom hvilken Mølnelva faller ned. Første ledd i Bondalen kan være samme som i Bonnjora, gnr. 41 i Lenvik. Men det er mest trolig at elven tidligere har hett Bonn eller Bua og gitt dalen navn. I så fall er det senere Mølnelva fremkommet ved at elven har drevet en gårdmølle. Korndyrkning nevnes på Tussøya i 1723 og senere i 1803. Bondalen har ypperlig havning og kunde tenkes kallet Budalen av god bumark, men jeg vet ikke om det sproglig går an at nutidsformen kunde være opstått derav. Navnet uttales med kort, lukket o.

Hundongan, skjær på havet vest for Tussøya. «Hund» brukes ofte i folkemålet som et superlativ til å fremheve et adjektiv (hundstor, hundgammel). Her må imidlertid navnets mening være hundvalpene. En analog

til dette navn har man i Kundongan, to skærer vest for Hekkingen.

Skulbaren, skjær nord for Hundongan. Første ledd i navnet har neppe noe tilfelles med betydningen av Skulsfjord og Skulammen, gnr. 84 og 109 i Tromsøysund, enda uttalen også her har den palatale l. Skul i dette navn er vel snarere folkemålets skoll (skylja, skjula) = skylle, flomme over. Jevnfør skollregne; elven skoller over. Siste ledd baren = bratt kant, må hentyde til at ikke langt nordom skjæret faller havbunnen ned til et bråddyp. — Når Rygh i «N. G.», s. 143 under forklaringen til navnet Skulsfjord anfører et fjellnavn Skullan på Senja mellom Øyfjord og Mefjord, er dette feilaktig. Den stedlige befolkning kaller ikke fjellet Skullan, men Skultran. Dette må ha en annen mening og kanskje være verbet skulte — ofte uttalt skultre — som betyr å la gjeld og krav gå op mot hinanden og betale for skillen — likvidere. Skultran er flertallsform og fjellet har flere

episser, så det passer. Men hvilken mening kunde så denne betegnelse gi til et fjellnavn? Jo, man kunde tenke sig de gamle ferdes- eller landnåmsmenn, som ofte har vist humoristisk sans i sine stedsbetegnelser, har hatt en mening. Nordenfor ligger fjellet Finnan (711 m.) og sønnenfor Kongan (755 m.), men umiddelbart mellom disse stiger Skultran til 811 m. o. havet og mektigere enn begge jevner ut (skulter) rangsforsjellen mellom disse to kategorier. Det er jo uenkelig en smule rangsforskjell mellom finn og konge.

Keisarleia, trang lei inn fra havet mellom Eddøya og Hillesøy, kun farbar i maksvær. Navnet refererer til en undervannsbåe Keisaren på nordsiden hvor leia er trangest og svinger til siden. Har sikkert intet å gjøre med det kjente ord keiser (caesar), fyrstelig overhode for en samling iøvrig suverene stater. Her må navnet være avledet av et gammelt ord keis = krok, keisa = skjene ut, svinge til sides.

Fellarn, fiskegrunn nord for

Hillesøya. Felar er felespiller, fiolinspiller og samme mening må være lagt i dette navn formentlig med et anstrøk av humor. Et likhetspunkt finnes også i folketrykkene. Man sier om en felespiller at han «filer» på strengene, det samme sier man om fiskeren, at han «filer» med snøret på vabeinet når fisken ikke vil bite.

Eggeløsen — vanlig uttalt med hunkjønnsformen Eggeløsinga — holme på havet utfor Angstauren. Løs er her folkemålets løysa, som føiet til et substantiv betegner en mangel ved det som først er nevnt, (heimløysa, arbeidsløysa skamløysa o.s.v.). Betydningen blir da holmen som er fri for egg — hvor fugler ikke verper. Dette er imidlertid ikke tilfelle. Navnets mening må da være, at da holmen ligger som et ingenmannsland hvor enhver kan drive rovfangst, finner de angivelige eiere Tussøy eller Angstauren sjelden egg der. Navnet Eggeløsen finnes også på Helgelandskysten sørom Selsøyvik.

Trollbåten, eiendommelig formet klippestykke ved stranden på Angstaurens nordende. Navnet er av de mange med troll sammensatte stedsnavn hvor fantasien ved overtroens hjelp finner lokaliteter egnet som tilholdssted for overnaturlige vesener. Samme mening er vel lagt i navnet Trollstien på sørsiden på Håja. Trollbåten minner om eventyret hvor trollet ikke når hjem før solen stiger over åsen og rammet av dens stråler stivner i stein.

Øynavnet Angstauren. Det siste alternativ i Ryghs forklaringer til navnet, at den oprinnelige form har vært Arnarstaurr, gl.norsk genitivform av fuglenavnet ørn sammensatt med staurr — bratt fjell — altså Ørnefjellet, er utvilsomt det rette.

Har man på nært hold sett det stupbratte fjell som dammer hele vestsiden på øya forstår man og at den kunde få navnet Stauren. Og både gamle sagn og nyere fortellinger beretter alle at Stauren huset mengder av ørner som kraftig forsynte sig av småfeet på Angstauren og omliggende gårder. Skal man forøvrig dømmes efter de mange med ørn sammensatte navn herute, må ørner i fortiden vært overveldende tallrike ved kysten.

Angstauren dammer avslutningen på den største av de to øygrupper på ytre Malangens nordside i Hillesøy. Øyene nordfor Ersfjorddypet Sessøy, Håja, Hertsøy, Bjørnøy, Røsholmen og Auvær danner et for sig avsluttet hele med grendeavnet Nordøyene. Også dette strøk har både på land og på de utallige holmer, skjær og grunner gamle egenartede navn, hvis mening er yderst vanskelig å skjønne, og vilde bringe et kapittel for sig selv.

Jens Solvang.

Vi fikk ved samme anledning se hele det store anlegget, og det var imponerende å se hvorledes enkle og kompliserte maskiner og dyktige menneskehender fikk frem det mest utrolige av pappstykker.

Særlig interessant var det å se hvorledes bølgepappen og bølgepappkassene blev laget. Disse blir som bekjent blandt annet benyttet av A/S Vinmonopolet som flaskeemballasje. Det er merkelig hvorledes to slette og et riflet lag kan gi noe så solid og sterkt. Riktignok har kasseformen meget å si for stivheten, men produktet blir ikke mindreverdig for det, snarere omvendt.

Sarpsborg Papp- og Papirfabrikk har stor avsetning på bølgepappen, og fremstiller op til 15 tonn av denne vare pr. dag, og det er nu ikke så forsvinnende lite akkurat.

Vi så også hvorledes papir blev

Papir-industrien

Får vi fiskekasser av papp?

Papirindustrien har stor betydning i våre dager, så stor betydning, at man nesten kan føle sig fristet til å si at den sammen med skrive- og boktrykkerkunsten er hjørnesteinen i vår kultur. I den siste tid har papiret og dens nære slektning pappen fått videre anvendelse og større betydning enn før. Således har man nu for en stor del erstattet honning- og marmeladespann med pappesker, likesom glasskrukker til samme bruk også må vike plassen for pappeskene, ja, endog som fløteglass viser pappeskene at de holder mål.

Det siste på området er noe som kan få stor betydning nettop

for vår landsdel, nemlig fiskekasser av papp. Forsøkene nærmer sig nu sin avslutning, og i den anledning besøkte en av våre medarbeidere Sarpsborg Papp- og papirfabrikk hvor forsøkene drives.

På spørsmålet om hvorledes det gikk med fiskekassene av papp, fikk vi til svar at det så ut til å gå bra med dem. Derefter blev vi ført ut i prøverummet og vist en prøvekasse.

Egentlig så den ikke stort anderledes ut enn en almindelig halvkasse av tre. Ved første blikk var det bare en smal trelist rundt kanten, og at det ikke var spikere, som skilte den fra en kas-

MILLIONER
cigarettrøkere
hele verden over
er enig med Dem
når De sier at
„Westminster“
er best

Forsøk „Westminster“
smoking mixture

Storebrand

— stiftet 1847 —

Agentur:
TROMSØ
ARTH. MACK

Desuten agenter i de fleste landdistrikter.

Forsøk denne

Fin og grovkarvet.
Rød etikett.

75 øre pr. eske.

Forts. 6. side